

**BARON R., MADECKI R., MALICKI J. ET AL. CZESKIE BADANIA
NAD POLSKĄ W KONTEKŚCIE EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ.**

Praha: Historický ústav, 2016. 701 s.

У 2013–2014 рр. було відзначено 90-літній ювілей заснування чеської академічної полоністики, початком якої стало відкриття в Карловому університеті в Празі кафедри польської мови і літератури. З цієї нагоди Інститутом історії Академії наук Чеської республіки в Празі, Інститутом Славістики Університету Масарика в Брно, Відділом Східної Європи Варшавського університету було проведено чеський міждисциплінарний конгрес полоністів, поєднаний з VIII з'їздом клубу Східної Літньої школи Варшавського університету під назвою “Чеські дослідження Польщі в європейському контексті – Чеська полоністика в європейському контексті”¹. Мета конгресу, за задумом організаторів, полягала у здійсненні наукового аналізу стану чеської полоністики в галузі філології, історії, політології в порівняльному контексті широкої міжнародної перспективи. В роботі конгресу взяли участь 130 науковців з 15 країн Європи, Азії та Північної Америки.

За матеріалами цього конгресу, а також низки наукових форумів Інститутом історії Академії наук Чеської республіки підготовлена і видана монографія, яка стала результатом співпраці міжнародного колективу, до складу якого увійшли декілька десятків дослідників з країн Центральної та Східної Європи (Чехія, Словаччина, Польща, Угорщина, Україна, Литва, Білорусь, Росія, США). Його керівниками і водночас редакторами стали чеський історик Роман Барон, чеський мовознавець і перекладач Роман Мадєцький та польський історик Ян Маліцький.

Текст монографії скомпільований упорядниками з доповідей учасників названого конгресу, а також напрацювань низки інших наукових форумів*. Відповідно до окресленого предмету, окремі доповіді інтегровані в цілісний науковий наратив із урахуванням історичного, історико-літературного підходів та географічного критерію.

У першому розділі праці – “Традиції та проблеми чеських і польських досліджень” – розкриті основні етапи розвитку чеських полоністичних досліджень (охоплюють польську мову, літературу, історію та культуру) від зародження до сьогодення. Крім того, заслуговує на увагу матеріал про сучасну наукову інфраструктуру чеських досліджень у галузі славістики, зокрема полоністики. Головний її науковий потенціал зосереджено в найголовніших університетських центрах Чехії, передусім Інституті історії АН Чеської Республіки, що зберігає давні традиції наукової історичної славі-

¹ *Baron Roman. Czeskie badania nad Polską w kontekście Europejskim (Kongres polonoznawczy w Pradze, 11–12 września 2013 roku) // Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagellońskiego. Prace Historyczne 141. Z.1 (2014). S.187–193.*

* Конгрес Закордонної Полоністики (Варшава, 1998 р.; Гданськ, 2002 р.; Познань, 2006 р.; Краків, 2008 р.; Ополь, 2012 р.), Конгрес закордонних вчених польської історії (Краків, 2007 р. і 2012 р.), зустріч випускників та викладачів Східної Літньої Школи у Варшавському університеті (Варшава, 2001 р.; 2004 р.; 2010 р.; 2015 р.; Брно, 2012 р.; Каунас, 2005 р.; Київ, 2007 р.; Івано-Франківськ–Яремче, 2008 р.), чеського міждисциплінарного конгресу полоністів, поєднаного з VIII з'їздом клубу Східної Літньої Школи Варшавського університету (Прага, 2013 р.).

тики, Університеті Масарика в Брно, Сілезькому університеті в Опаві, Остравському університеті та ін. Визначені напрями досліджень учених, які працюють у цих наукових осередках.

Крім того, в розділі розкрито основні форми співпраці чеських та польських науковців. Чималу увагу приділено актуальним проблемам історичних досліджень, які стоять перед сучасними чеськими і польськими істориками. Йдеться, передусім, про уніфікацію термінологічного апарату, про інтерпретацію подій Другої світової війни, повоєнного часу, оскільки складні та трагічні події часто стають предметом маніпуляцій, сенсацій у пресі, що призводить до нових непорозумінь у стосунках центральноєвропейських народів. З огляду на це, автори наголошують на важливості ролі критичної історіографії в царині досліджень новітньої історії, неупередженої інтерпретації подій, а також прагненні до порозуміння. Наведено результати успішної співпраці чеських і польських істориків, зокрема видання двотомника "Political Culture in Central Europe (10th–20th Century)", репрезентація на європейському рівні збірників наукових праць "The Czech Historical Review", "Kwartalnik Historyczny", успішна участь у роботі світових конгресів істориків. Отже, творчі відносини науковців не тільки похваляють наукові дослідження, а й загалом сприяють чесько-польському порозумінню.

У вказаному розділі вміщено також матеріал про традиції та розвиток празької полоністики на сучасному етапі, зокрема про нове покоління празьких літературознавців, мовознавців, про нові напрями досліджень, нові видання. Саме представники празької полоністики стали ініціаторами створення найновішої мовознавчої студії – готтодидактики, предметом вивчення якої є проблеми, пов'язані з феноменом слов'янської комунікації.

У другому розділі – "З польсько-чеських контактів" – висвітлюються проблеми взаємин чеського і польського народів у царині науки, політики, культури XIX–XX ст. Детально розкрито роль у чесько-польських наукових зв'язках одного з найстаріших чеських журналів "Slovanský přehled", заснованого відомим чеським полонофілом Адольфом Черни. У цьому контексті розкрито обставини, що мали вирішальний вплив на зміст і характер публікацій журналу у різні історичні періоди, відзначено, що він є особливо цінним джерелом інформації з історії політичного життя Польщі міжвоєнного періоду.

Особливий інтерес викликає матеріал, присвячений особистим стосункам та творчій дружбі двох інтелектуалів – чеського філософа, політика, першого президента Чехословаччини Томаша Масарика (1850–1937) та польського професора, вченого-славіста Маріана Здоховського (1861–1938). Їхні відносини розглядаються на широкому історичному тлі.

Монографія містить також матеріал про плідну співпрацю чеських істориків з Польською академією наук і мистецтв у Кракові впродовж 1989–2014 рр. Йдеться про створення нових наукових центрів досліджень, про спільні проекти, організацію експозицій, виставок, публікацію документів, які підтверджують плідну діяльність відомих чеських та польських славістів. Окреслено проблеми та перспективи подальшого співробітництва.

Важливим у розділі є аналіз завжди актуальної проблеми "образу сусіда", національних стереотипів та взаємосприйняття двох сусідніх народів. Основними джерелами

для дослідження чеськими і польськими вченими цих проблем стали шкільні польські та чеські підручники з історії, літератури, географії та інших гуманітарних наук.

Завершується цей структурний блок висвітленням літературних контактів, зокрема чеських і польських поетів, а також чеських перекладів польської поезії. При цьому акцентується на духовній спорідненості двох народів, яка була потужним джерелом їх творчого натхнення.

У третьому розділі – “Центрально-Європейська перспектива” – простежується зростання взаємної зацікавленості слов'янських країн проблемами спільної історії та намагання краще вивчити та зрозуміти своїх найближчих сусідів. У цьому контексті проаналізовано сучасну словацьку й угорську полоністику, зокрема польську проблематику в словацькій історіографії, нові форми контактів та співпрацю вчених двох держав. Аргументовано показано, що угорська історіографія здебільшого розглядає проблеми історії Польщі з точки зору етнічних проблем, стереотипів, історії культури, взаємин польських та угорських інтелектуалів-поетів, письменників, публіцистів.

Цікаво представлена тема про різноманітні національні стереотипи, уявлення та образи. Зміни у сприйнятті образу чеха в Угорщині після 1968 р. розкриваються на підставі ролі у цьому чеської художньої та публіцистичної літератури, поезії, мистецтва. В матеріалі з історії Словаччини йдеться про переоцінку сприйняття історичних постатей. Порушені питання про проблеми мотивації чеських і словацьких студентів відділення “Полоністика” у вивченні польської мови.

Стосунки Польщі і Литви, як у минулому, так і на сучасному етапі, стали змістом четвертого розділу монографії – “Литовська призма”. Значна частина розділу присвячена аналізу дискурсу щодо візії польсько-литовських стосунків у різні періоди їх розвитку. Вартий уваги матеріал про найважливіші наукові центри Литви та результати творчої співпраці польських та литовських науковців.

У п'ятому розділі – “З білоруського та російського погляду” – розглянуто білоруське питання у контексті білорусько-польських та польсько-російських відносин міжвоєнного періоду. Авторами здійснено порівняльний аналіз історії білоруського народу цього періоду з точки зору польсько-радянського суперництва та політики щодо білоруської меншини як у Польщі, так і в Радянській Росії. При цьому окреслені чинники, що відіграли важливу роль у формуванні білоруського народу. Викладений матеріал здебільшого ґрунтується на дослідженнях білоруських дослідників. Про науковий доробок учених щодо зазначених проблем йдеться в порівняльному аналізі білоруської та польської історіографії. Польська історіографія другої половини ХХ–початку ХХІ ст. репрезентована значною кількістю праць, в яких білоруський національний рух міжвоєнного періоду досліджується в контексті боротьби за територію сучасної Білорусі між Польщею і більшовицькою Росією.

Заслугує на увагу матеріал про дискусії вчених щодо походження етнічних східнослов'янських назв та пов'язаних з ними етнотериторіальних та етнополітичних понять, оскільки вони відіграють важливу роль у формуванні історичного образу народу. Як основне джерело для аналізу використано середньовічні польські та німецькі хроніки.

У представленому матеріалі про розвиток польської русистики у ХІХ ст. простежуються зміни у сприйнятті Польщею Росії. При цьому відзначається роль політичного фактора у стосунках двох держав та відображення їх у творах польських авторів.

Шостий розділ – “Погляд з України” – починається з ґрунтовного аналізу розвитку української полоністики (історія, становлення, сучасний стан, перспективи). Автори приділяють увагу реформуванню сучасних наукових центрів, створенню нових осередків наукових досліджень, вказують на їх значний науковий потенціал. Окрім проблем еволюції українського та польського національних рухів у контексті суспільно-політичних змін в Європі на зламі ХІХ–ХХ ст., українсько-польських стосунків у першій половині ХХ ст., взаємних історичних стереотипів, у центрі уваги традиційно залишаються конфлікти обох народів, феномен культурного пограниччя, історія польської діаспори тощо. Актуальним є філолого-літературознавчі і мовознавчі дослідження, присвячені польській культурі на українських землях, географії, демографії тощо.

З точки зору перспективи подальших полоністичних досліджень в Україні, важливими визнаються видання біографічних опрацювань знаних історичних постатей: поляків, які підтримували зв'язки з українськими землями, та українців, які проживали і працювали в Польській державі. Підтвердження важливості таких досліджень – матеріал про рід князів Вишневецьких в українській історіографії та про життя і діяльність відомої постаті польсько-українського пограниччя, письменника, поета, політика, лікаря Юрія Липи.

У розділі проаналізовано доробок польських та українських дослідників у вивченні проблеми сучасного польсько-українського пограниччя. Обґрунтовано актуальність таких проблем, як вплив кордону на ідентичність мешканців, трансформація етнокультурних процесів, міжетнічні стосунки, співвідношення між релігійною і національною ідентичністю. Загалом же компаративний підхід до характеристики сучасних чеської, польської та української історіографій дав змогу авторам окреслити пріоритетні проблеми наукових студій, визначити основні центри досліджень, вказати на перспективи досліджень, визначених національними інституціями та вченими цих країн.

В останньому розділі монографії – “Центрально-європейські вчені, котрі займалися польською мовою, літературою, культурою та історією (вибірково)” – представлено перелік науковців, їхні біографії, бібліографічні відомості про них, що дає змогу оцінити внесок кожного з них у розвиток слов'янознавчих студій. Таким чином створена цілісна картина розвитку та наукових досягнень у сфері дослідження слов'янських народів центрально-східно-європейського регіону.

Значно посилюють інтерес до монографії вміщені на її сторінках ілюстрації і фотодокументи: світлини найвидатніших чеських, польських, словацьких, українських учених різних поколінь; фотокопії титульних сторінок найважливіших праць, журналів, що документують події з минулого та сучасності (зустрічі дослідників, конгреси, конференції, урочистості з нагоди ювілейних свят, з'їзди тощо). Вони також яскраво ілюструють основні етапи розвитку чеської полоністики та її славістики загалом.

Цінність рецензованої монографії вбачається у тому, що вона підсумовує розвиток та здобутки сучасної полоністики в контексті Центральної та Східної Європи. Авторам вдалося окреслити основні напрями досліджень, розкрити інфраструктуру наукових центрів, визначити тематику та перспективи подальших наукових студій. Відтак, дана монографія стане в пригоді не тільки полоністам, а й тим, хто займається славістикою.

Разом з тим, варто відзначити й певні недоліки праці. Насамперед, викладений матеріал значно ширший за предмет дослідження, заявлений у назві аналізованої розвідки. До того ж, укладачі подекуди намагались інтегрувати воедино різноманітні дослідження, тому місцями текст надто складний для сприйняття. На нашу думку, дещо затінена чеська полоністика. Очевидно, варто було б розділити текст монографії на тематичні публікації і видати їх під назвою “Полоністика в Центральній та Східній Європі”.

Наталія ЛЕШКОВИЧ